

בס"ד, מסכת פסחים פרק חמישי

דף נח

'מנא הני מילי אמר רבי יהושע בן לוי... מתיב רבא... ואי סלקא דעתך בשמונה ומחצה דאורייתא היכי מקדמינן ליה... אלא אמר רבא...' כיוצא בזה יש בר"ה כט: הקשה רבא על דברי רבי לוי בר לחמא, אי מדאורייתא היא... אלא אמר רבא מדרבנן מישראל שרי ורבנן הוא דגזור'. בשני המקומות אמוראי ארץ ישראל פירשו מקור דין המשנה מדאורייתא, ורבא דחה ואמר מדרבנן. ובתלמוד הירושלמי נקטו בשני המקומות כפי הדעה הראשונה.

'מצותו דתמיד משינטו צללי ערב. מאי טעמא, דאמר קרא בין הערבים – מעידנא דמתחיל שמשא למערב...' ולשון 'בין הערבים' יש מפרשים: באותן שעות שבין עריבת היום דהיינו תחילת שבע, כאשר נוטים צללי הערב, לעריבת הלילה – כלומר תחילת החושך (עפ"י רש"י שמות יב,ו).

יש לפרש שתי משמעויות הן ל'ערב': א. ההערבה, כאשר נוטים צללי החמה, כמו 'צללי ערב'. ב. לילה, כמו 'בערב תאכלו מצות' (ערמב"ן שמות יב,ו). וע' בעה"מ ר"ה כ: שהמחצית הראשונה של הלילה נקרא 'ערב' כמו 'בערב תאכלו מצות' והיינו עד חצות. ותלוי הדבר במחלוקת התנאים כדלהלן (כ). וא"כ 'בין הערבים' הוא הזמן שבין שני ערבים אלו. ויש מפרשים 'בין' כמו 'בתוך' [כגון וירם את המחצית מבין השריפה ועוד], בתוך הערבים. וקרא הכתוב לזמן הזה 'ערבים' לשון רבים ולא אמר 'בין הערב', מפני שהן שעות הרבה שכולן קרויות 'ערב' (חדושי רבנו דוד בונפיד עפ"י דברי רבו הרמב"ן בפירושו לתורה שמות יב,ו).

וכן 'צהרים' נקראו כן על שם שתי שעות שהחמה צוהרת וזוהרת בכל הצדדים; שעה חמשית ושעה ששית. וכאשר יעברו הצהרים ותערוב החמה בשני צדדים [מזרח וצפון] – יקרא 'ערבים' מפני שתערוב משני הצדדים הם. עפ"י רמב"ן שם.

'דאיכא נמי צלייתו דלא דחי שבת.' בבאור דברי רש"י שנתן שני טעמים לכך שאין צליית הפסח דוחה שבת – ע' באגרות משה או"ח סוס"י קיט; חדושי ר' שמואל, עמ' קסו; דבר שמואל.

'במאי קא מיפלגי במכמר בשרא קמיפלגי, רבי ישמעאל סבר חיישינן למכמר בשרא.' ואם תאמר מדוע לא יישחט התמיד בזמנו המוקדם, בשש ומחצה, ולא נקריב הפסח מיד לאחריו אלא בתשע ומחצה? ויש לומר לפי שאין כח למנוע כל ישראל לאחור את הפסח, שהתמיד הוא שהיה מעכבם מלשחוט את הפסח, וכיון שנשחט התמיד היו סומכים לו הפסח אחריו, מפני ההמון הרב (בעל המאור). ועוד יש לומר שעיקר הטעם לדחות את התמיד לרבי ישמעאל, הוא משום גזרת נדרים ונדבות (שם בשם רבנו משה. וכעין זה כתב מהרש"א. וע"פ פני יהושע).

(ע"ב) 'זמתניתינן דקתני בין בחול בין בשבת דברי הכל היא' – שהרי לא נחלקו רבי ישמעאל ורבי עקיבא אלא בשבת דעלמא, לא בשבת ערב הפסח. ודברי המשנה 'בין בחול בין בשבת' מתייחסים לערבי פסחים בלבד, אבל בשאר ימות השנה יש חילוק לרבי עקיבא בין חול לשבת.

ולאביי ורבה שהעמידו משנתנו כרבי ישמעאל או כרבי עקיבא, אפשר לפרש דברי המשנה 'בין בחול בין בשבת' על כל הרישא, בין בשאר ימות השנה בין בערב פסח אין חילוק בין חול לשבת כלל (וכן כתב בתורי"ד. וכן נראים דברי רש"י לעיל ד"ה עליה. וכן משמע מסתימת דברי הרמב"ם (תמידין א,ג) שתמיד נשחט בשמונה ומחצה בין בחול בין בשבת. ונראה שפסק כן כי לאביי ורבה הדין מוסכם הן לרבי ישמעאל הן לרבי עקיבא [כמו שכתבו התוס' ותוס' רשב"א]. וע"ע בלחם משנה ובשפת אמת).

'מנין שלא יהא דבר קודם לתמיד של שחר, תלמוד לומר...' מבואר במסכת מנחות (מט:): שדין זה למצוה ולא לעכב, ואם הקריב קרבן מוסף לפני התמיד – כשר. מכאן כתבו הפוסקים ללמוד שהמתפלל מוסף לפני תפילת שחרית [כגון שסבר שכבר התפלל שחרית ואח"כ הוברר לו שלא יצא ידי חובתו] – אינו חוזר ומתפלל מוסף (עפ"י שו"ת הרשב"ש סג. וכן פסק הרשב"א לדינא – הובא ברמ"א או"ח רפא, א. ופירש הגר"א שהרי התפילות כנגד תמידין נתקנו, ובפירוש שנינו בתוספתא שהמתפלל מוסף קודם שהקריבו תמיד של שחר – יצא. וכ"כ הריטב"א במגילה כ:).

ויש מי שפקפק בדבר, שהרי כתבו התוס' שמדרבנן אם הקריב קודם תמיד של שחר – פסול (ע' ערוך השלחן רפז, ז-י).

ואולם באגרות משה (או"ח ח"ד סח) דחה דברי ערוה"ש. ויש לסייע לכך שהרי נראה מדברי הריטב"א והרשב"א במגילה שם שאין פשוט להם שאם הקריב קודם לתמיד של שחר אם כשר בדיעבד אם לאו, ואעפ"כ נקטו כהנחה מוסכמת שהמתפלל תפילת מוסף קודם תפילת השחר יצא. ויש לפרש הטעם לפי שיש אופנים שלכו"ע אם הקריב שאר קרבנות קודם התמיד כשר, כגון שלא היו להם תמידין. או אפשר כיון דמדאורייתא כשר אם הקריב קודם התמיד, לא החמירו חכמים בתפילה. ויש לייין בריטב"א יומא כט שיש סברא לפסול מהתורה. ויש לדקדק כן גם מרש"י בסוגיתנו (ד"ה כך) 'דילמא אתו למסרך ולמיעבד בחול נמי בשבע ומיפסלי נדרים ונדבות של אחרי'. ולא מסתבר שבגלל חשש פסול דרבנן יגזרו אלא או משום איסור דאורייתא או משום פסול דאורייתא.

[ומדוקדקת היטב לפי'ו לשון רש"י להלן סג: (ד"ה אבל המולק). שדוקא קרבן מחו"כ בערב הפסח כשר להקרבה אחר התמיד, לחייב עליו משום 'לא תשחט על חמץ' אבל שאר קרבנות פסולים ופטור. ואעפ"י שהשחיטה חריקת הדם כשרות מצד עצמן, אך כיון שאינו ראוי להקרבה מדאורייתא, לא חייב עליהן הכתוב משום חמץ. וצ"ע].

בגדר דין זה, אם הוא דין קדימה למעשה ההקרבה, כמו תדיר קודם לשאינו תדיר, או דין המתייחס לזמן קרבן התמיד בעצם; מו"מ בשיטת התוס' ושאר ראשונים – ע' קובץ שעורים; חדושי ר' שמואל (עמ' קסו"קסח); מקדש דוד; ברכת מרדכי ח"א יג, י; משאת המלך ודבר שמואל.

'אמר רבא: העלה – עולה ראשונה'. דורש ה' הידיעה להורות על חשיבות, דהיינו העולה החשובה שהיא זו הכתובה לראשונה (כפרש"י). וכיוצא בזה דרש רבא (בחולין צא. ועוד) 'הירך' – המיומנת שבירך. וכן ביבמות עה: **אמר רבא ש'הפצוע' משמע מעיקרו.**

וע"ע בראב"ד ב"מ (מה) שבאר כמו כן דרשת הגמרא שם 'הכסף – כסף ראשון' דהיינו כמו 'העולה – עולה ראשונה' (ע' כתובות קו:). וכן אמרו שם נה. 'כדאמר רבא העולה... הכי נמי הטמאה – טמאה ראשונה. וכן: 'המרצע – המיוחד שבמרצעין' (קדושין כא:); 'המשיח – המיומן שבמשוחים' (הוריות יב.). [וע"ע תוס' ב"ק סג: ד"ה מגנב]. ואולם מצינו משמעות ה"א הידיעה שבאה להורות על ראשון ולא מטעם חשיבות – ערשב"א יבמות עג: 'הטהור' – מכלל שהוא טמא דהיינו טבול יום. ומפרש: הטהור – בשלב הראשון לטהרות.

עוד מצינו כמה פעמים שה-ה משמשת כמיעוט, כמו 'על ראש העולה' – פרט לעולת העוף (תורת כהנים ויקרא); 'הערופה –

זאת בעריפה ואין אחרת... (חולין כד) ועוד רבים. ויש לפרש כן גם בדרשת 'העולה' – עולה ראשונה' שהמכוון כן: 'וערך עליה (על המערכה, מיד לאחר עריכתה) העולה' – עולה אחת בלבד, היא עולת התמיד, ולא שום קרבן אחר. וכן 'הכסף' – הראשון בלבד, לא אחר וזולתו. ע"ע תוס' סוכה מג. ד"ה הראשון.

*

זוהי אשר תעשה על המזבח כבשים בני שנה שנים ליום תמיד... (תצוה). בפסוק הקודם הושלמו הציויים בדבר הקמת המשכן וחנוכתו, וכן בדבר כניסת אהרן ובניו לכהונתם. ברם אין בקיום הציויים האלה כשלעצמם כדי לממש את התכלית המובטחת של השכנת שכינת ה' בקרב העם, כנאמר ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם. רק התמסרות העם יום יום אל חזון התעודה היהודית המתגלם במקדש, התמסרות הבאה לידי ביטוי על ידי עבודת התמיד של הכהנים בתוך המקדש, משיגה את התכלית הזאת ועושה את המקדש למעון השכינה. זה תוכן הפסוקים לח-מו, המורים על הגשמת המטרה של כל בנין המקדש. מטרה זו לא הושגה אחת ולתמיד על ידי הקמת המקדש. היא רק נתאפשרה על ידי כך. המטרה תושג רק אם המקדש יתמלא חיים ויעשה את פעולתו על ידי מעשי ההתמסרות התמידיים של העם, כביכול נשימתו הלאומית של העם. זה טעם קרבן התמיד: התמסרות עולם של העם אל חזון תורת ה', של שמו הוקם המקדש, חזון אשר הוא מטרת המקדש. משום כך בא הציוי על קרבן התמיד בהקשר ישיר עם קרבנות המילואים ובסמיכות הדוקה אליהם.

עולת החובה הלאומית, שנצטוונו עליה מיד לראשונה, היא השיא והתכלית של בנין המשכן ושל קידוש המזבח והכהנים; ולפיכך בה יש להתחיל את עבודת הקרבנות של כל יום. עולת התמיד היא 'העולה' בה"א הידיעה. משום כך אמרו: מנין שלא יהא דבר קודם לתמיד של שחר, תלמוד לומר וערך עליה העלה; מאי תלמודא? אמר רבא: 'העולה' עולה ראשונה. נראה לנו שעולת התמיד קרויה 'ראשונה' – על שם הפסוק שהובא לעיל; שהרי נצטוונו עליה לפני כל הקרבנות. (שמא יש לבאר גם את דברי רש"י (כאן) שהם קשים לכאורה?).

והנה לא נאמר כאן 'הקטיר עליה העולה' כדרך שנאמר לאחר מכן והקטיר עליה חלבי השלמים – אלא: וערך עליה העלה והקטיר וגו'. נמצאת אומר: כדרך שהמערכה (וערכו עצים על האש) היא בסיס לקרבן התמיד, כן התמיד הוא בסיס לכל הקרבנות שלאחריו. כי הכינוי של והקטיר עליה מתייחס אל 'העלה' שלפניו. וכך אמרו בפסחים: ומנין שאין דבר קרב אחר תמיד של בין הערבים תלמוד לומר והקטיר עליה חלבי השלמים. הוזה אומר: תמיד של שחר ייערך על האש; וכל שאר הקרבנות – אף חלבי השלמים – יוקטרו על תמיד של שחר, מכאן שעבודת הקרבנות של כל יום מסתיימת בתמיד של ערב ואין להקריב שום קרבן לאחריו: 'עליה שלמים ולא על חבירתה שלמים; או כדרשת רבא בלשון נופל על לשון 'השלמים': עליה השלם כל הקרבנות. אמור מעתה: קרבן התמיד פותח ומסיים את עבודת המזבח; וכל שאר הקרבנות – אף שלמי היחיד – משתלבים בין שני התמידים. וכך כל עבודת המזבח היא בבחינת קרבן לאומי אחד – הנמשך והולך כל היום. עולת תמיד של ציבור מבטאת את קידוש המעשים של האומה, שאין לו הפסק עולמית; היא היסוד שהכל מתחיל ומסתיים בו; וכל שאר בחינות הכלל והפרט תלויים ביסוד זה. עולת תמיד של ציבור מבטאת את משמעותו של כל יום בישראל: יש לעלות תמיד אל מרום האידיאל של התורה – בכל הכוחות והכשרונות המצויים באומה; בדרך זו ייעשה נחת

שאלות ותשובות לסיכום ולחזרה

פרק חמישי; דף נח

קו. א. מתי שעת הקרבת תמיד של בין הערבים, בחול ובשבת?

ב. מתי שעת הקרבת תמיד של בין הערבים בערבי פסחים?

א. תמיד של בין הערבים נשחט בשמונה ומחצה וקרב (= גמר הקרבתו. רש"י) בתשעה ומחצה – בחול. רבי יהושע בן לוי אמר שדין תורה הוא לישחט בשעה זו (ר"ח. אלא שהוא למצוה ולא לעכב. חזו"א) שנאמר ואת הכבש השני תעשה בין הערבים – חלקו לבין שני ערבים, שעתים ומחצה לכאן ושעתים ומחצה לכאן. ורבה דחה זאת ואמר שמהתורה מצוותו משינטו צללי ערב אלא תקנו חכמים לאחרו לשמונה ומחצה כי יש להקריב נדרים ונדבות קודם התמיד (ולא אחרוהו יותר שלא רצו לעשותו בצמצום זמן, סמוך לחשכה. תוס').

בשבת, לדברי רבה בר עולא נחלקו תנאים בדבר; לרבי ישמעאל, כסידורו בחול כך סידורו בשבת, שאף על פי שאין נדרים ונדבות בשבת, גזרו אטו ימות החול. ולרבי עקיבא נעשה שעה אחת קודם, בשבע ומחצה עד שמונה ומחצה, לפי שאין נו"נ קרבים. אבל לא מוקדם יותר – כי סובר מוספים קודמים לבויכים, וכיון שזמן המוספים בשעה ששית (ביום השבת), בזיכי הלבונה נקטרים בשביעית, ולכך הפסח נשחט בשבע ומחצה.

א. לדברי אביי ורבה לא מצינו מחלוקת תנאים. וכן משמע מסתימת דברי הרמב"ם שלהלכה אין

חילוק בין חול לשבת, נשחט בשמונה ומחצה וקרב בתשעה ומחצה (וכ"כ בלקוטי הלכות).

ב. פעמים היו מאחרים את התמיד עד הערב שמש (עפ"י תוס' חגיגה כא; שו"ת מהרי"ק קעג). וכן ברגלים שהיה עם רב במקדש והיו מביאים נדרים ונדבות, אפשר שאיחרו את התמיד עד סמוך ללילה ממש (עפ"י משיב צדק לר"צ הכהן ס).

ויש אומרים ששחיטת התמיד אינה אלא בעוד החמה זורחת, שזהו 'בין הערבים', אבל בשקיעת החמה, והוא שעה ורבע קודם הלילה – אינו זמן שחיטה (עפ"י רמב"ן שמות יב, ו' [וע' גם רש"י צג: ד"ה חמשה עשר]. וחכמים הסוברים שזמן תפילת מנחה עד הלילה, נוקטים שדוקא השחיטה אינה נעשית אלא כשהחמה זורחת אבל זריקת הדם ושאר עבודות כשרות עד הלילה, ותקנו כנגד זמן הזריקה. שאג"א יז). וכתב הנצי"ב (משיב דבר ח"ה ו) שנראה שהקרבת התמיד כשרה עד צאת הכוכבים לא רק עד תחילת השקיעה כפי שמצדד השאגת-אריה.

ב. ערב פסח שחל באחד מימות השבוע, תמיד נשחט בשבע ומחצה וקרב בשמונה ומחצה. הקדימוהו שעה אחת משאר ימים כדי שתהא לפסח הקרב לאחר התמיד.

חל ערב פסח להיות בערב שבת, הואיל וצריכים לצלות הפסחים קודם השבת, התמיד נשחט בשש ומחצה וקרב בשבע ומחצה, והפסח אחריו.

מדין תורה אפשר לשחוט בתחילת שעה שביעית, שאז כבר מתחילים לנטות הצללים, אלא משום שקשה לכיין הצריכו להמתין חצי שעה (עפ"י תוס' נדה סג: בשם רשב"ם; רש"י להלן צג: ולעיל